

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRKİYE - SURIYE İLİŞKİLERİ TURKISH-SYRIA RELATIONS DURING ATATÜRK ERA

Yüksel KAŞTAN*

Öz

Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde yer alan Suriye toprakları I.Dünya Savaşı içerisinde önce İngilizler, daha sonra Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Osmanlı Devleti I.Dünya Savaşı'nın sonunda Mondros Ateşkes Antlaşması ile bölgeyi kaybetmiştir. Lübnan, Suriye, Antakya ve İskenderun Sancaklarından oluşan bölge İtilaf Devletlerince Sykes-Picot Anlaşması gereği Fransa'ya bırakılmıştır. Suriye'de Fransa'nın himayesinde Mandater devlet kurulması ile birlikte Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye arasında sınır meselesi, Suriye'de kalan Türklerin meseleleri, ekonomik ilişkilerin yanında Fransa'yla olan ilişkiler öne çıkmıştır. 1936 yılında Suriye'nin bağımsızlığını kazanması ile beraber Hatay meselesi gündeme gelmiştir. Suriye Hatay'ı kendisinin olduğunu iddia ederek kendisine bağlanması için mücadele ederken Atatürk'ün önderliğinde Türkiye'de kendisinin olması gerektiğini Cemiyet-i Akvam nezdinde ifade etmiştir.

Bu çalışmada Atatürk Döneminde Türkiye- Suriye ilişkileri daha çok sınır problemlerinin halli, Suriye'de kalan Türklerin durumları, İskenderun ve Antakya Sancakları'nın içinde bulunduğu Hatay meselesi, ekonomik ilişkiler ve Fransa ile olan ilişkiler irdelenerek bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Hatay, Türkiye, Suriye, İlişkiler, Siyaset, Ekonomi.

Abstract

Syria's land in Otoman Empire's borders was invaded by France during World War One. Otoman Empire last the region with Mondros Peace Agreement at the end of the war. Based on Sykes-Picot Peace Agreement, the region covering Lübnan, Syria, Antakya and İskenderun was left to France. After the establishment of a state, Syria, wit the protection of France, questions on Turks in Syria, economical relations and relations with France came to front. After the freedom of Syria, problems on Hatay came out. In front of the United Nations, Syria argued that Hatay must stay in their borders while Turkey in the leadership of Atatürk arqued that Hatay must stay in Turkey.

In this study, relations between Turkey and Syria mostly solving the problems on the borders, position of Turks in Syria, questions on Hayat including İskenderun and Antakya, economical relations and relations with France were investigated to obtain a condusion.

Keywords: Atatürk, Hatay, Turkey, Syria, Relation, Political, Economic.

GİRİŞ

18. Yüzyılda Avrupa ülkeleri Orta-Doğu'nun ileriki süreçte ne kadar önemli olduğunun ön araştırmalarını yaptırmış, kendi çıkarlarına hizmet edecek devlet adamlarının yetişebilmesi için oradaki zeki çocukları kendi ülkelerinde eğitimi tamamlatıp geri göndererek veya oralarda yeni okullar açarak bu gençleri kazanma yoluna gitmişlerdir. Fransa bölge üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için Cebel-i Lübnan'da Rum ve Marunileri etkileyecek Katolik okulları açıp finansmanını sağlamıştır. 19.Yüzyılda ise Arap Yarımadası'nda Protestan misyonerleri faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Bunlardan Amerikalılar daha çok Cebel-i Lübnan ve Beyrut'ta yoğunlaşmışlar, İngiliz ve Almanlar Filistin bölgesinde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. ABD 1866' da Beyrut'ta üniversite niteliğinde açmış olduğu "Syrian Protestant College" sayesinde bölgede etkisini sürdürmüştür. Bu dönemde Rusya da boş durmamış Ortodoks kartını oynayarak 1840'lardan itibaren Suriye, Cebel-i Lübnan ve Filistin bölgelerinde Ortodoks okulları açmıştır. Daha sonra buralardan yetişen öğrenciler artık kültürünü almış olduğu ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkiler içerisine girerek ülkelerinin çıkarlarını bu ülkelerin yanında görmüştür.¹

A.SURİYE'NİN SİYASİ GELİŞİMİ

Suriye ve Lübnan Sykes-Picot Anlaşması'na göre Fransızlara bırakılır. 1 Aralık 1918'de Lloyd George ve George Clemenceau Londra'da buluştu ve İngiltere Suriye ile Lübnan'da Fransız isteklerini kabul etti, ama buna karşılık da Fransa Musul petrollerini İngiltere'ye bırakır. 1919 Yılı Haziran ve Temmuz aylarında bölgede Amerika Birleşik Devletleri King-Crane Komisyonu'na Suriye ve Filistin sınırını belirlemek amacıyla bir araştırma yaptırır ve sonuca göre Fransızlar da bağımsızlığı istiyordur. Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu

* Prof..Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, kastanyuksel@hotmail.com

¹ M. Şemseddin Günaltay (1947). *Yakın Şark-III, Suriye ve Filistin*, Ankara: T.T.K., VIII.Seri, No: 3-11,s.45; Selçuk Akşin Somel, (1995). "Arap Eyaletleri ve Günümüz", "Türk Dış Politikası", *Yeni Türkiye* 3, S.3, s.597

Faysal'ın başa getirildiği Suriye ve Lübnan'ında içinde olduğu Büyük Suriye Krallığı 1920 yılında ilan edilir. Fakat San Remo Konferansı'nda bu oluşum kabul görmeyerek Filistin Suriye'den koparılıp İngiltere'nin manda yönetimine, Suriye ve Lübnan Fransa'nın manda yönetimine verilir. Fransa bölgede asayışı sağlayabilmek için derhal 90 000 kişilik bir orduyu Suriye'ye sevk eder. Fransız Yüksek Komiseri General Gouroud, Faysal'ı ülkeden çıkararak askeri idare kurar.²

Fransa bölgeye hâkim olabilmek için parçala ve yönet prensibi içinde hemen Lübnan'ın topraklarını iki katına çıkararak Lübnan'ı ayrı bir devlet haline getirir. Geriye kalan Suriye toprakları da devletlere ayrılarak yönetiminde kolaylığa gidilir. General Gouaud Dürzi'lere 1922 yılında Federasyon hakkı tanır. Fakat daha sonra gelen General Sarrail bu anlaşmayı kabul etmeyerek, Dürzi'leri tevkif etmesi sonucu iç ayaklanma çıkar ve yapılan bu siyasi hata sonunda Fransa 1930 yılında Lübnan ve Suriye'ye bağımsızlıklarını vererek cumhuriyetlerini ilan etmelerini sağlar. Tabii ki bu uluslararası arenada böyledir, gerçekte ise Suriye ve Lübnan hala Fransa'nın sömürgesi durumundadır.

Almanya'da Adolf Hitler'in 1933 yılında başbakan olması ile Almanya'nın hızlı biçimde silahlanmaya gitmesi Avrupa'da diğer ülkeleri endişeye düşürür. İtalya'nın da Almanya çizgisinde silahlanması ve emperyalist emeller peşinde olması özellikle Fransa ve İngiltere'nin endişelerini daha da arttırır. İtalya dış siyasetindeki emelleri çerçevesinde 6 Ekim 1935'te Milletler Cemiyeti'ne rağmen Habeşistan'ı işgal eder. Bu durum İtalya ile Almanya arasında kalan Fransa için bir tehdit unsuru olarak görülür. Fransa'nın kendi ülkesini koruması Avrupa'da gelişen bu hadiseler nedeniyle öncelik kazanmaya başlar. İşte bu nedenle Fransa 1936 yılında askerlerini Suriye ve Lübnan'dan çekmek zorunda kalır.³

Lübnan etnik yapı olarak çok zengin bir yapıya sahiptir. Lübnan'da 22 mezhep bulunmaktadır; Maruniler, Melkitler, Uniat, Jakobit, Ermeni Katolik, Müslümanlar (Şii ve Sünni), Dürziler vb.gibi. Lübnan'da çok farklı mezheplerin yanında bir de "zaim" denen bazı toprak ağaları da vardır. Bu ağaların sayısı da 20 civarında olup (Dürziler, Maruniler, Edde, Sulh, Esad, Hamdeh vb. gibi) yönetimde oldukça etkindirler.

B. SURIYE'DE TÜRKLERİN MESELELERİ

Oğuz Türkleri Suriye'ye Selçuklular Dönemi'nden itibaren gelip, yerleşir. Daha sonraları Kıpçak Boyu'ndan ve Osmanlı zamanında gerek İstanbul ve gerekse Anadolu'dan bazı Türk aileler buralara gelirler. Hatta Süleyman Şah'ın mezarı da bu ülke sınırları içinde Caber Kalesi'nde bulunmakta olduğu için burada Türk bayrağı dalgalanmaktadır. Hatay dışında Türklerin yerleşim yerleri Halep ve Lazkiye olmak üzere iki önemli merkezde toplanmıştır. Suriye'deki Türklerin yerleşim yerleri şu şekildedir:⁴

Halep: Kurtdağı, Bab, Münbiç, Carablus'tur. Halep'teki nüfusun üçte ikisi Müslüman olmak üzere yarısı da Türktür, 1916 yılında 200 000 olduğu tespit edilir.

Lazkiye: Kesep Nahiyesi, Bucak Nahiyesi, Bayır Nahiyesi olmak üzere toplam aşağı yukarı 150 000 Türk nüfusa sahiptir.

Telkele Bölgesi: Hama-Humus Şehirleri ve Lübnan sınır bölgeleri toplam Türk nüfusu 100 000.

Kunteyra Bölgesi: İsrail sınırında Kafkasya'dan gelen Dağıstan ve Karaçay Türklerinin sayısı 100 000.

Şam'daki ve diğer yerlerdeki Türk nüfusun toplam sayısı 1 000 000'u bulmaktadır.

Osmanlı Devleti'nden ayrılan Suriye'de bir milyon Türk, Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrı kalır. Suriye'deki toprak sahibi Türklerin toprakları ellerinden alınarak evsiz ve yurtsuz bırakılır. Yapılan baskı ve asimilasyon hareketleri sonucunda bir kısmı Türklüğünü, anane, örf, adet ve geleneklerini unutmak zorunda kalırlar, zira bunlardan dolayı devamlı devlet tarafından baskı altında tutulurlar. Aynı zamanda tekrar tehlike oluşturmalarını önlemek için sosyal ve ekonomik yönden de zayıf hale getirilir. Köy ve kasaba isimleri değiştirilir, Türkçe konuşmaları ve Türkçe eğitim görmeleri yasaklanır, gazete, dergi ve yayın yasağı getirilir. Bu suretle benliklerinden uzaklaşmaları için ne gerekiyorsa yapılır.

C.HATAY MESELESİ

Osmanlı Devleti'nde Antakya, İskenderun. Belen ve havalisi Halep vilayetine bağlıdır. I. Dünya Savaşı sonunda Antakya'da Hükümet-i Arabiyye-i Muvakkate hükümeti kurulmasına karşın Belen'deki askerlerin bastırması neticesinde yıkılır. Mondros Mütarekesi'nden sonra İngilizler Antakya'yı işgal ederler. Ancak daha sonra 12.11.1918'de Fransızlar İskenderun'u işgal ederler. Fransızların bölgeyi işgalinden sonra

² R. Salahi Sonyel (1987). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, Ankara: TTK Yay., ,s.189; Peter Hopkirk,(1994). *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun*, Çev.Mehmet Harmancı, İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları, s.20-80.

³ Ömer Kürkçüoğlu (1982). *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*,Ankara: SBF Yay.,s.103; Alain Gresh ve Dominique Vidal (1991). *Ortadoğu Mezapotamya'dan Körfez Savaşı'na*, Çev.Hamdi Türe, İstanbul: Alan Yay., s.30-43; Hasan Köni (1995). "Büyük Suriye Projesinin Tarihi Gelişimi", *Ankara: Avrasya Dosyası Suriye Özel Sayısı*, C.S.3,s.41-53.

⁴Mustafa Kafalı (1973). "Suriye Türkleri", *Töre Dergisi*, s.23-30; Fatih Kirişçiöğlü (1995). "Suriye Türkleri", *Avrasya Dosyası Suriye Özel Sayısı*, C.,S.3,s.131-143.

Ahmet Türkmen, Yüzbaşı Asım, Yüzbaşı Bedri gibi Türk aydınları direniş mücadelelerine başlarlar. 1921 yılında yapılan Ankara Anlaşması'nın 7. ve 8. maddelerine göre bölgede özerk bir yönetim kurulacaktır. Bölgede Samih Azmi'ce kurulan Selamet-ü Belde teşkilatı daha sonra Suriye hükümetince kapatılır.⁵

Fransızlar bölgeye hâkim olmak amacıyla Suriye ve Lübnan'ı Halep, Şam, Lübnan Devletleri ile Lazkiye Alevi Devleti ve İskenderun Sancağı olmak üzere parçalara ayırırlar. 1926'da Suriye ve Lübnan Fransız Yüksek Komiseri De Jouveel, Türkiye ile Suriye arasında dostluk ve iyi niyet çerçevesinde İskenderun'da bir hükümet kurulmasını sağlar. Buna göre merkezi Beyrut'ta bulunan Yüksek Komiserle bağlı bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümetin kanunu, meclisi olacak ve Şam meclisine giden 6 üyeye 3 üye daha ilave edilecektir. Kısa zaman sonra hükümetin adı değişerek Şimali Suriye Hükümeti olmasına karşın daha sonra Şam'a bağlı müstakil sancak konusu gündeme getirilmeye başlanır.⁶

Türklerin Türkiye'den desteklenen faaliyetleri devam ederek ilk neşriyat gazetesi "Yeni Mecmua" Türkçe ve Fransızca yayın yapmaya başlar. Bu arada 1928 yılı meclis üyeleri seçilir. Ayrıca 1930 yılında da Cemiyet-i Akvam manda yönetiminin kanun-ı esasi tasvip edilerek İskenderun sancağı resmileştirilir. Buna göre sancağın yöneticisi Suriye'den gönderilecek, Arapça ve Türkçe eğitim yapılabilecek, Sancak otonom bir statüye sahip olacaktır. 1931 yılındaki seçimlerde Abdülgani Türkmen ve Abdurrahman Melek Şam meclis üyeliğine seçilirler. İskenderun İdare Meclisi'nden 2 Türk, 2 Sünni Arap, 1 Ortodoks, 2 Alevi, Kırıkhan'dan 1 Türk, 1 Ermeni, İskenderun'dan 1 Türk, 1 Alevi, 1 Ortodoks olmak üzere toplam 12 azadan oluşur.⁷

1932 yılında Suriye ile Yunanistan dayanışma içine girerek Türkiye'ye karşı cephe alırlar. 1936 yılında Fransa'nın Suriye'ye bağımsızlık vermesi ile belli bir otonomiye sahip olmalarına karşılık Cebel Drüz ve Lazkiye bölgeleri Suriye'ye verilir. Bunun üzerine Türkiye harekete geçerek Hatay Sancağı meselesini gündeme getirir ve Cemiyet-i Akvam'a resmi başvuruda bulunur.

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne İskenderun ve Antakya sancaklarının Türkiye'ye ait olması gerektiği, zira nüfusunun çoğunun Türk olduğunu belirterek başvurması sonucunda Milletler Cemiyeti'nin Antakya ve İskenderun işini görüşmek üzere yapacağı toplantıya 1937 yılında Tevfik Rüştü Aras başkanlığında bir heyetin katılması kararlaştırılır. Hatay'ın geleceğini tayin eden kararın Cemiyet-i Akvam Konseyi'nden çıkması üzerine Atatürk delegelere telgraf çekerek kutlar. Aynı yıl içinde Türkiye'nin Suriye ile yapmış olduğu anlaşma Fransa'yı biraz tedirgin etse de ilişkiler devam eder.⁸

Hatay'daki nüfusun hangi millet ve dine mensup olduklarının tespit edilebilmesi amacıyla 11 yerleşim biriminde 25.5.1938 tarihinde nüfus sayımı yapılır.⁹ Hatay'da bazı Türk köylerinin arasında bulunan Suriye ve diğer Rum Ortodoks köylülerinin Türk yazılmak istemelerine karşılık seçim komisyonu buna karşı çıkarak aleyhte çalışmalar sürdürür. Hatay'da yapılacak seçimler ile ilgili olarak Paris'te görüşmeler yapılarak karara bağlanır.¹⁰ Seçimlerde Türkiye adına seçim işlerini düzenlemekle görevlendirilen Cevat Açıklım büyük fedakârlıklarla çalışır ve önemli sonuçlar elde eder.¹¹ Referandumda da türlü oyunlar bölgede bir birini takip eder. Reyhaniye Hamam Nahiyesinden seçime katılan Türkler baskı altında tutularak Türkiye lehine oy kullanmaları engellenmeye çalışılması bunlardan sadece biridir.¹² Hatay'daki Fransız komutan Kolonel Kole'nin Beyrut'tan aldığı talimat üzerine yeni bir seçim komisyonu kurma girişiminde bulunur, fakat Başkonsolosun karşı çıkması ile amacına ulaşamaz.¹³

Uzun süren mücadeleler sonucunda 1937 yılında Milletler Cemiyeti Konseyi'nde "Santler Raporu" kabul edilerek bir statü ve anayasa hazırlamak üzere Türkiye, Fransa, İngiltere, Belçika ve Hollanda hükümetlerinden bir heyet oluşturulur. Bu rapora göre; sancağın dışişleri ve gümrüğü Suriye'ye bağlı kalacaktır. 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kuruldu. Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen ve Başbakanı Abdurrahman Melek olur. Türkiye'den gönderilen Rahmi Apak hemen Cumhuriyet Halk Partisi'ni kurarak siyasi yaşama geçirir.

⁵İsmail Soysal, (1985). "Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri", *TTK Belleten Dergisi*, S.193, s.79-109.

⁶ Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1980), (1981). A.Ş.Esmer'e Armağan, Ankara: SBF Yay.; s.271-297; Oral Sander (1998). *Siyasi Tarih*, 1918-1994, 7.Baskı, Ankara: İmge Yay., s.67-72,74-78.

⁷Abdurrahman Melek (1991). *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Ankara: T.T.K. Basımevi, s.49, 54, 320; İsmail Soysal (1991). "Atatürk Döneminde Yapılan Siyasal Anlaşmaların Özelliği", *Uluslararası II.Atatürk Sempozyumu 9-11 Eylül*, Ankara: s.127.

⁸ BCA. 1/1/1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 401-32, Yer No: 71.1..2; BCA. 28/1/1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 40225, Yer No: 222.501.5; BCA. 11/12/1937, Fon Kodu, 30.10.0.0, Dosya No: 40242, Yer No: 222.501..22; Ramazan Özen, (2000). "Türkiye'nin Hudutları ve Hudut İhtilafları", *Avrasya Edütleri*, Ankara: TİKA, S.18, s.21.

⁹ BCA. 25/5/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402255, Yer No: 223.505..57.

¹⁰ BCA. 16/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402482, Yer No: 224.511.10; BCA. 16/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402481, Yer No: 224.511.9; BCA. 13/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402479, Yer No: 224.511.7.

¹¹ BCA. 16/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402480, Yer No: 224.511.8,

¹² BCA. 20/6/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402380, Yer No: 223.508.28.

¹³BCA. 18/6/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402365, Yer No: 223.508.13; BCA. 12/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402475, Yer No: 224.511..3.

Hatay'la ilgili Türk-Fransız Kurmayları genel olarak prensipte anlaşma kararı alırlar. Bunun sonucunda 1938 yılında Türkiye ile Fransa arasında Dostluk Anlaşması yapılır. Türk askerinin Reyhaniye'ye girmesi yolunda Türkiye ile Fransa arasında yapılan anlaşma gereği, Reyhaniye'ye girecek askeri birlikler içinde alevi ve ermeni unsurların bulunmasından dolayı, Başkonsolos bir hayli endişelenir. Fakat sonuç Başkonsolosun korktuğu gibi olmaz.¹⁴

Başkonsolos Suriye topraklarında kalan Türklerin isyan çıkaracağından veya Suriye'yi karıştıracığından çekinir. Suriye'ye yakın nahiyeye ve köylerde yaşayan Türklerin şapka giymeleri ve Latin harfleri ile okuyup yazmalarından dolayı Suriye Hükümeti'nden baskı görürler ve baskılar sonucu Hatay'a sığınmaya çalışırlar.¹⁵

Hatay uyuşmazlığı nedeniyle 9 Eylül 1936'da Fransa'ya Türkiye tarafından bir nota verilir. Konu Milletler Cemiyeti'nde 3 Temmuz 1938'de görüşülür. Suriye Milli Partisi tarafından, Milletler Cemiyeti'ne Hatay Meselesi'nden bahseden bir mektup gönderilir.¹⁶ Lord Peel'in başkanlığında Londra'dan gelen Filistin Tahkik Komisyonu'nu İskenderun, Antakya olaylarını inceler ve incelemelerin sonunda Türkiye'yi ilgilendiren önemli açıklamalarda bulunur.¹⁷ Bütün bu faaliyetlerin neticesinde 2 Eylül 1938'de Hatay Devleti kurulur. Ancak bu devlet daha sonra Hatay Meclisi'nin 1939 yılında aldığı kararla Türkiye'ye katılır.¹⁸

Suriyelilerin Hatayla ilgili taşkınlıkları sebebiyle Atatürk Trabzon gezisini iptal ederek Ankara'ya döner. Mustafa Kemal Hatay Meselesinin olaysız bir şekilde çözülmesi için güney hududunda önlem alınmasını ister ve bunun için derhal tedbir girişimlerinde bulunur. Hatay'da yapılacak harekâtın sefer mahiyetinde mühim ve hususi ehemmiyete haiz harekâttan olduğu ve bu nedenle herkesin büyük bir itina içinde bu harekâti sürdürmesini ister ve bunun için gerekli tedbirler alınır. Hatay Devleti'nin yaşayabilmesi için Türkiye tarafından ekonomik olarak desteklenmesi gerekmektedir.¹⁹

Hatay'ın ekonomik olarak desteklenebilmesi için aşağıdaki tedbirler alınır;²⁰

-Türkiye'den Hatay'a gönderilecek olan sivil memur ve hizmetlilerin iki yıl müddetle izinli sayılmaları kararlaştırılır.²¹

-Hatay meselesinin çözümünü sağlamak amacıyla Hatay'a gönderilen Türk halkının öğrencilerinin imtihanlarının dönüşlerinde yapılması sağlanır.²²

-Hatay Devleti'nin mahsul ve mamullerinin ithalini sağlamak için % 99 gümrük tarifesi Vergilerinde tenzilat yapılacaktır.²³

-Hatay'ın ekonomisini canlandırmak amacıyla Hatay'a gönderilecek olan sivil memur maaş, ücret ve masraflarının da yarısının döviz olarak verilecektir.²⁴

-Hatay'da kurulacak serbest bölgeyi tayin için gönderilecek heyete döviz ve pasaport verilecek.²⁵

-Hatay vatandaşlarının konsolosluklarımızdan alacakları pasaportlar ile seyahat edebilecekler.²⁶

-Hatay'ın uluslararası posta haberleşmesini Suriye pullarıyla yapmasını önlemek için lüzumu kadar pulun Hatay kaydıyla sürşarje edilerek haberleşme sağlanacak.²⁷

¹⁴BCA. 3/7/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya No: 402453, Yer No: 224.510.9; BCA. 4/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402454, Yer No: 224.510.10; BCA. 4/7/1938, Fon Kodu: 310.10.0.0, Dosya No: 402455, Yer No: 224.510.11; BCA. 11/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402474, Yer No: 224.511.2.

¹⁵ BCA. 10/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402473, Yer No: 224.511.1; Cemal Avcı (2000). *III.Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1930)*, Ankara: AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yay., s.185.

¹⁶ BCA. 31/12/1936, Fon Kodu:30.10.0.0, Dosya No: 438373, Yer No: 263.774..

¹⁷ BCA. 18/2/1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 438A19, Yer No: 266.793..19.

¹⁸Fahir Armaoğlu, (1984). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, s.348; İsmail Soysal, (1989). *Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları, C.1,(1920-1945)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2.Baskı, s.309-319.

¹⁹ BCA. 19/6/1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 165, Yer No: 1.3..17.

²⁰BCA. 9/12/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402604, Yer No: 224.514.19; BCA. 3/11/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402588, Yer No: 224.514..3; BCA. 4/12/1937, Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya No: 402-5, Yer No: 81.102..2; BCA. 22/2/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya No: 402, Yer No: 82.14..10; BCA. 5/5/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/8746, Dosya No: 402-28, Yer No: 83.40..6; BCA. 29/7/1938, Fon Kodu:30.18.1.2, Sayı No: 2/9376, Dosya No: 49-20, Yer No: 84.71..15; BCA. 7/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/9853, Yer No: 85.95..8; BCA. 12/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/9856, Dosya No: 402-23, Yer No: 85.95..11; BCA. 28/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/9961, Dosya No: 402-36, Yer No: 85.99..8; BCA. 1/12/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/9963, Dosya No: 402-37, Yer No: 85.100.14; BCA. 2/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/10150, Dosya No: 402, Yer No: 85.110.4; BCA. 7/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/10162, Yer No: 85.110..16; BCA. 6/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/10202, Dosya No: 112-243, Yer No: 85.112..16; BCA. 0/0/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/10341, Dosya No: 402, Yer No: 85.119..15.

²¹ BCA. 22/2/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No:82292, Dosya No: 402, Yer No: 82.14.10

²² BCA. 5/5/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 87462, Dosya No: 402-28, Yer No: 83.40.6.

²³ BCA. 7/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 98532, Dosya No: , Yer No: 85.495.8.

²⁴BCA. 12/1/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 98562, Dosya No: 402-23, Yer No: 85.95.11.

²⁵ BCA. 28/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya No: 402, Yer No: 85.99.8.

²⁶ BCA. 1/12/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 99632, Dosya No: 402-37, Yer No: 85.100.14.

- Hatay Milletvekilleri Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryollarında parasız seyahat edebilecekler.²⁸
- Hatay-Suriye sınırını tespit etmekte olan Hatay Tahdidi Hudut Komisyonu başkanına ve iki azaya siyasi pasaport verilecek.²⁹
- Hataylı oldukları anlaşılan 17 memurun 2 yıl izinle Hatay'a gönderilecek 252 kişilik listeye eklenecek.³⁰
- Türkiye'den Hatay'a girecek olan bütün malların gümrükten muaf tutulmasına dair geçici kanunun kabul edilecek.³¹
- Hatay'a vize ve pasaport işlerinde Türkiye'den yapılacak yardımın sürüncemede bırakılmayacak.³²
- 1939 yılında Türkiye ile Hatay arasındaki yakınlık ve bağlılığın faydalı bir şekilde gelişmesini temin edecek esasların yürürlüğe konulması kararlaştırılır. Bu esaslar şunlardır;
- Dışişleri Bakanlığı'nın 10.12.1938 tarih ve 25608/598 Sayılı yazısında Hatay Devleti'nin uluslararası Posta Birliğine henüz dâhil olma hakkını kullanmadığından yabancı devletlerle olan yazışmalarında Suriye pullarını kullandıklarını belirtmiştir. Bu durumun Türkiye için yararlı olmadığından acele olarak Hatay'a Türkiye'den pul gönderilerek Hatay Devleti'nin yazışmalarında Türkiye'nin pullarının kullanılması sağlanmalıdır. İşte bu amaçla Bakanlar Kurulu'nun 2.1.1939 tarihindeki toplantısında Hatay'a pul gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Hatay Hükümeti'nin ihtiyacı olan 24 çeşit damga pulunun 20 çeşit Türk damga pulların üzerine sürşarj suretiyle temini³³,
- Hatay Yüksek mahkemesinde üye olarak görev alacak olan Rize Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Hüseyin Kurtuldu ve Konya Ağır Ceza Mahkemesi üyesi Hayri Yete'nin Hatay'a gönderilmesi³⁴,
- Hatay ile yakınlık sağlanması için, 2721 ve 2722 sayılı kanunlarda adı yazılı daire ve kuruluşlara posta hizmetlerinde de indirim yapılması³⁵,
- Türkiye'den Hatay'a ve Hatay'dan ana vatana sevk olunacak malların tabi olacakları muamele ve bu iki bölge arasındaki ulaşımın tanzimi hakkında kanun tasarısı³⁶,
- Hatay halkının askerlik işleri hakkındaki Kanunun 5. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifi³⁷,
- Hatay'da oturup seçim haklarını Suriye ve Lübnan lehine kullanacakların bırakacağı malların harap olmasını önlemek için bazı şartlarla bu işi yapabilecek kişilerin yerleştirilmesi³⁸,
- Hatay'ın devlet ve zabıta teşkilatı için verilecek 1 milyon liralık tahsisat³⁹,
- Hatay mali teşkilatını kurmak üzere Maliye müfettişlerinden Cemal Eyüpoğlu ve Ferit Melen'in görevlendirildiği⁴⁰,
- Hatay'daki Jandarma teşkilatının ihtiyacı olan elbiselerin pazarlıkla satın alınması⁴¹,
- Hatay'ın iktisadi menfaatlerinin temini için İskenderun ile Halep ve güneyindeki istasyonlar arasındaki kamyon nakliyatında tenzilatlı tarife uygulanması gerçekleştirilir.⁴²
- Hatay'ın Akdeniz'deki stratejik önemi nedeniyle Amerikan, Bulgar, Suriye ve Yunan basınında dış politika ile ilgili kısımlara geniş yer verilerek bunun sakıncalı olacağı ve kesinlikle bölgenin Türkiye'ye verilmemesi gerektiği konularına yer verilir.⁴³
- Hatay gümrük idaresinin kurulması sağlanacak ve bunun geleceği konusunda Fransızların isteklerine karşı Türk tarafının görüşleri yer almış ve karşılıklı istişare ile gümrük oluşturulmaya çalışılır. Bundan sonra artık İskenderun Limanına giren yabancı ülke gemilerinin Hatay Bayrağı çekme

²⁷ BCA. 2/1/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 101502, Dosya No: 402, Yer No: 85.100.4.

²⁸ BCA. 7/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 101622, Yer No: 85.110.16.

²⁹ BCA. 6/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 102022, Dosya No: 112-243, Yer No: 85.112.16.

³⁰ BCA. 0/0/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 103412, Dosya No: 402, Yer No: 85.119.15.

³¹ BCA. 3/11/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402588, Yer No: 224.514.3.

³² BCA. 9/12/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402604, Yer No: 224.514.19.

³³ BCA. 2/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 105552, Dosya No: 402-51, Yer No: 85.110.4; BCA. 10/3/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 105552, Dosya No: 402-51, Yer No: 86.21.9.

³⁴ BCA. 10/3/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 106752, Dosya No: 402-52, Yer No: 86.27.9.

³⁵ BCA. 25/4/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 108422, Dosya No: 168-37, Yer No: 86.35.10.

³⁶ BCA. 26/5/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 110972, Yer No: 87.48.5.

³⁷ BCA. 3/7/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 114312, Dosya No: 19-3080, Yer No: 87.64.19.

³⁸ BCA. 31/5/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 136292, Dosya No: 402-56, Yer No: 91.53.9.

³⁹ BCA. 2/1/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402607, Yer No: 225.515.1.

⁴⁰ BCA. 5/1/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402608, Yer No: 225.515.3.

⁴¹ BCA. 7/2/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402611, Yer No: 225.515.6.

⁴² BCA. 16/3/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402613, Yer No: 225.515.8.

⁴³ BCA. 12/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402477, Yer No: 224.511.5.

mecburiyetinde kalacaktır.⁴⁴ Hatay hudutları içinde bulunan İskenderun-Payas demiryolunun hukuki açıdan tetkiki ve bu konuda Dışişleri Bakanlığı Başhukuk Müşaviri Ziya Kızıltan'ın başkanlığında bir komisyonun kurulmasına başlanır.⁴⁵ Türkiye'deki Cumhuriyet Bayramı törenleri Hatay'da da kutlanmaya çalışılır.⁴⁶

Hatay'ı terk etmiş olan ve buradaki mallarını tasfiye etmek üzere Türkiye'ye gelmek isteyenlerden ancak 2/13931 sayılı Kararname hükmünün 1939 tarihli Hatay Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden önce Hatay'ı terk etmiş olanlara uygulanması kararlaştırılır.⁴⁷ Yine aynı şekilde Hatay Anlaşması ile tercih hakkını Lübnan ve Suriye lehine kullanan şahısların malları bedelleri kendilerine ödenecektir.⁴⁸ Hatay'ın anavatana ilhakından önce orada öğretmenlik yapanların hakları devam edecektir.⁴⁹ İlhaktan önce altın üzerine yapılan borçların ödenme kararı alınır.⁵⁰ Hatay Cumhurbaşkanı Tayfur Sökmen Atatürk'ün ölümü sebebiyle taziyede bulunmak ve İsmet İnönü'yü tebrik için Ankara'ya gelir.⁵¹

Fransızlar Hatay'da Türklere baskı yaparak haksız muamelelerde bulunur. Bu şartların Cenevre Anlaşması'nın uygulanmasını zora sokar. Amik ovasındaki Türk köylerine, Suriyeli çeteler taarruzlarda bulunmakta ve buna Fransızlar müsaade ettiğinden konu Fransız makamlarına iletilir. Görüldüğü gibi Hatay'ın Anavatana katılmasında Türkiye Cumhuriyeti Fransa, Suriye ve bölge halkı ile aynı anda mücadele eder ve bu mücadelelerin sonucunda semeresini alır.⁵²

Türkiye ile yapılan istişareler ve Türkiye'nin Fransa ile yaptığı görüşmeler sonucunda Hatay 23 Haziran 1939 tarihinde Anavatan'a katılarak mutlu sona ulaşır. Hatay'ın referandum sonrası Türkiye'ye katılması ile Türkiye Cumhuriyeti Fransa'ya 7 milyon Frank ödeyecektir. Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılması sonrasında Hatay Valisi olarak atanan Sökmen Süer Hatay'a giderek görevine başlar. Hatay'da halk Türkiye Cumhurbaşkanı ve Hükümetine büyük ilgi gösterir. Hatay'da bir süre sonra kurtuluş törenleri kutlanır.⁵³

Lozan Barış Antlaşması'nın 31. Maddesi'nin uygulanması ile Türkiye lehine seçme hakkını kullananlar ile 30 Mayıs 1926 tarihli Ankara Mukavelenamesi'nin 3. Maddesi gereğince Suriye ve Lübnan lehine seçme haklarını kullanan ahalinin bir taraftan Türkiye'ye ve diğer taraftan Suriye ve Lübnan'a ikametgâhlarını nakletmemiş olanlar, 15 Ağustos tarihine kadar salâhiyettar makamlar nezdinde önceki seçtikleri haklarını teyit etmeleri gerekmektedir. Şayet 15 Aralık tarihine kadar seçtikleri ikametgâhlarını usulen yerine getirmezlerse artık ikametgâh işlemleri konsolosluklar tarafından yapılacaktır. 15 Ağustos'ta seçmen listeleri kapanacak ve listeler 1 Eylül'de diğer tarafa bildirilecektir. Böylece 1 Eylül tarihinden itibaren halk nerede ikametgâhını seçtiyse oraya serbestçe yerleşecekler, arazileri ise eskiden olduğu gibi kendilerine ait olmaya devam edecektir. Bu kişilerin gümrükten giriş ve çıkışlarında kendilerine vergi ve resim ücreti tahakkuk ettirilmeyecektir.⁵⁴

26 Haziran 1938 tarihinde ABD'de New York Times'de Joseph M.Levy'in "Devletler Türkiye'nin Teveccü'nü Kazanmaya Çalışıyorlar" adlı makalesinde Fransa'nın her ne kadar müttefiki olan Suriye'nin Türklerin Sancak Bölgesini sahiplenmelerine razı olmadıklarını belirtmelerine karşın, bölgenin Türkiye tarafından sahiplenilmesine engel olmaya çalışırken diğer taraftan da Türkiye'yi teskin etmeye çalıştığı vurgulanmaktadır. Fransa ve Büyük Britanya tarafından Türkiye'nin dünya satranç tahtası üzerinde önemsiz bir rehin olmadığını, iki yüz bine yakın donanımlı bir ordusu olduğunu, Boğazlar üzerinde mutlak hakimiyeti ile Akdeniz'de en önemli devletlerden biri olduğu belirtilir. Avrupa'da savaş bulutlarının yükseldiği bir zamanda Avrupa'daki menfaatleri müşterek olan İngiltere ve Fransa'nın Türkiye ile barış içerisinde kalmalarının hayati bir önem taşıdığı ve bu devletlerin bunun için birçok fedakarlıkta bulunabilecekleri ifade edilir. Fransa ve Britanya'nın eğer bir uluslar arası savaş çıkarsa Rusya için Boğazların açık olmasının önemli olacağını ve amaçla Türkiye'nin Roma- Berlin mihverine katılmalarına engel olunması gerektiği öne çıkarılır. Hatta Atatürk'ün Almanya ve İtalya'ya hiçbir zaman fazla faydası dokunmadığı söylenir. İşte uluslararası bir savaşta Akdeniz'de mutlaka İngiliz- Fransız ve Türk bloğu oluşturulması elzem olur. Böyle bir durumda Sancak'ın Türkiye tarafından ilhakına müsaade etmek,

⁴⁴ BCA. 21/10/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402582, Yer No: 224.513..52.

⁴⁵ BCA. 22/3/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402614, Yer No: 225.515..9.

⁴⁶ BCA. 5/11/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402592, Yer No: 224.514..6.

⁴⁷ BCA. 15/7/1948, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 3/7863, Dosya No: 77-490, Yer No: 117.53.15.

⁴⁸ BCA. 14/11/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/14683, Dosya No: 136-60, Yer No: 93.106.3.

⁴⁹ BCA. 14/3/1941, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 153862, Yer No: 94.21.1.

⁵⁰ BCA. 31/8/1941, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 163872, Yer No: 96.70.12.

⁵¹ BCA. 17/7/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/13931, Yer No: 91.68..11; BCA. 17/8/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/14198, Dosya: 77-490, Yer No: 92.81..18; BCA. 13/11/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402596, Yer No: 224.514..10.

⁵² BCA. 7/1/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402609 Yer No: 225.515..4; BCA. 6/5/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402619 Yer No: 225.515..14.

⁵³ BCA. 18/7/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402628, Yer No: 225.515..23; BCA. 24/8/1939, Fon Kodu: 490.1.0.0, Dosya No: 1.BÜRO, Yer No: 21.106.1; BCA. 22/6/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/13758, Yer No: 91.59.18.

⁵⁴ BCA. 4/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402628, Yer No: 224.510..10.

Türkiye'nin dostluğu ve müttefikliğinde önemli olduğu hatırlatılır. Mustafa Kemal'in temayüllerinin uluslararası bir savaşta kati surette İngiltere ve Fransa'nın lehine olduğu şeklindedir.

Bulgaristan'da 7 Haziran 1938 tarihinde G. P. Genof'un haberinde, İngiltere ve Fransa'nın yakın şarkta siyasi ve iktisadi tesirlerini takviye edebilmek amacıyla her şeyi yaptıklarını, amaçlarına erişebilmek için her fedakârlığı yapmaya hazır olduklarını, her iki devletin dikkatlerini Türkiye'ye çevirdiklerini ve son aylardaki gelişmelerin bunun neticesi olduğunu belirtir. İngiliz ve Fransız Birliği her ne pahasına olursa olsun, Şark'ta taraftar kazanmak istemektedir. Genof haberin devamında Güney Doğu komşumuzun (Türkiye'nin) iktisadi, siyasi, bilhassa stratejik kıymetini çok iyi takdir ettiklerinden, İngiltere ve Fransa'nın Türkiye'yi nüfuz dairelerine çekebilmek için her şeyi yaptıklarını ifade eder.

Fransa, Kemalizm'in Anadolu'daki kuvvetini hisseder etmez Türkiye'ye karşı dostane bir siyaset takip etmeye başlamıştır. Daha 1920 yılında "Sevr" Antlaşması'nın imzalanmasının akabinde Fransa, Yunanistan ile İngiltere'yi İzmir'deki maceralarında yalnız bırakarak, Mustafa Kemal ile anlaşma yolunu tercih etmiştir. Bir süre sonra İngiltere ve Fransa arasındaki polemik diğer devletlere de sirayet etmesiyle Şark'taki mücadelenin ne derece gerginleşeceği görülmüştür. Esasen bu hareket Almanya'yı tecrit etmek amacıyla yapılan ve aynı zamanda Roma- Berlin mihverine karşı yapılan bir teşebbüs olmuştur.⁵⁵

D.TÜRKİYE - SURIYE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'yle Suriye ve Lübnan hükümetleri arasında 1925 yılında İstanbul'da gümrük anlaşması imzalanır. İmzalanan bu antlaşma 1926 yılında TBMM'de kabul edilir. Böylece Türkiye Cumhuriyeti Suriye ve Lübnan sınırlarını netleştirerek gümrüklerini oluşturacak ve geliş geçişler gümrüklerden sağlanmaya başlanacaktır.⁵⁶

Suriye ve Lübnan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılması ve Fransa'nın Mandaterliğine girmesi sonucunda her iki tarafta kalan halkın gayrimenkulleri ile ilgili problemler ortaya çıkar. Osmanlı Devleti yerine Türk İstiklal Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde kalan Suriye ve Lübnanlıların mal ve mülkleri ile Suriye ve Lübnan'da kalan Türkiye vatandaşlarının mal ve mülkleri önemli bir meseleyi oluşturur. Bu meselenin halli için Fransızlarla yapılan anlaşma hükümlerini görüşmek üzere bir komisyon kurulması kararlaştırılır.⁵⁷

Türkiye'den 1933 yılında Lübnan'a satılan tuzları teslim etmek üzere Saidi'ye refakat edecek Lübnan Maliye Başmüfettişi Kemal Ganem'in Çamaltı tuzlasına girmesine izin verilir. Suriye ve Lübnan ile karşılıklı iyi niyet çerçevesinde ticari ilişkiler götürülmeye çalışılır. Örneğin Suriye ve Lübnan'daki çekirge mücadelesini incelemek ve ortaklaşa mücadele yapılması için iki kişinin gönderilmesi kararı alınır. Hatay'da bulunan Türk alayı için Belçika'ya sipariş edilen 106 adet tabanca ile Beyrut'tan satın alınan karyola ve cibinlik bedellerinin serbest dövizle ödenmesi kararlaştırılır.⁵⁸

Hatay'da Mali Teşkilatı kurmak üzere Türkiye'den Maliye Müfettişi Cemal Eyupoğlu ile Ferit Melen görevlendirilir. Bu karar kendilerine Maliye Bakanlığı'nın 27.12.1938 tarih ve 3592/92 Sayılı tezkeresi ile bildirilir. Hatay'ın yeni bir devlet oluşumunda çok önemli bir yer tutan maliye Türkiye'nin tutum ve yönlendirmesinde oluşturulacaktır.⁵⁹

Hatay Devleti'nin ekonomisinin canlanması için İskenderun- Halep Demiryolu hattının tarifesinin ucuzlatılır. Yine Halep- İskenderun arasındaki kamyon nakillerinden alınan ücretlerin aşağıya çekilmesi, Bağdat- Suriye Hatları Şirketince (L.S.B.) uygulanan nakil tarifelerinin göz önünde tutulması gibi tedbirler alınır. Hatay'ın gümrük bağımsızlığını elde etmesi, İskenderun transit ticaretinin canlandırılması, Hatay'ın ticari bağının daha çok Türkiye ile yapılandırılması için gerekli adımlar atılır. Ticari ilişkiler ile kültürel ve siyasi ilişkilerin canlı tutulması, Türkiye ile olan eski bağın kopmaması amaçlanır. Buna göre Hatay Devleti'nin tam bağımsızlığına Türkiye ne kadar önem verdiği ve desteklediği ortaya çıkmaktadır.⁶⁰

Esasen Toprakkale-İskenderun demiryolu hattının Hatay sınırları içerisinde kalan 19 Km'lik Payas-İskenderun kısmı gerek Hatay ve gerekse liman meselesi nedeniyle Türkiye açısından da oldukça önemlidir. Bu nedenle bu hattın Türkiye tarafından satın alınması için gerekli teşebbüs ve incelemelerde bulunulur. Esasında bu işletmenin Türkiye'ye devri ile ilgili Türkiye ile Fransa arasında 27.10.1932 tarihli ortak beyanname ve protokoller gereğince Toprakkale-Payas ve Fevzipaşa-Meydanekbez kısımları Güney Demiryolları tarafından Türkiye Demiryollarına devri sağlanır. Bu sırada İskenderun-Payas kısmının da

⁵⁵ BCA. 26/6/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2210, Yer No: 224.511.5;

⁵⁶ BCA. 19/7/1925, Fon Kodu: 30.18.1.1, Sayı No: 2210, Yer No: 14.44.2; BCA. 21/2/1926, Fon Kodu: 30.18.1.1, Sayı No: 3245, Yer No: 18.15.1.

⁵⁷ BCA. 4/6/1933, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 14516, Dosya No: 248-45, Yer No: 37.42.17.

⁵⁸ BCA. 6/9/1933, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 69-81, Yer No: 39.61.18; BCA. 20/11/1934, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/1572, Dosya No: 238-178, Yer No: 49.78.9; BCA. 25/5/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/11103, Dosya: 46-310, Yer No: 87.48.11.

⁵⁹ BCA. 27/12/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402628, Yer No: 225.515.3.

⁶⁰ BCA. 14/3/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402628, Yer No: 225.515.8.

Türkiye'ye intikali için Dışişleri Bakanlığı'na yazılmasına karşın Dışişleri Bakanlığı'nun 29.6.1937 tarih ve 14184/229 sayılı tezkerelerinde Fransa Hükümeti'nin buna yanaşmadığı bildirilir. İskenderun- Payas Demiryolu 21.03.1911 tarihinde Osmanlı Devleti ile yapılan mukavele ile işlerliğe kavuşmasına rağmen, Osmanlı Devleti'nin topraklarını kaybetmesi ve Türkiye Devleti sınırları içinde kalan kısmın halledilmesi amacıyla 22.04.1933 tarihinde imzalanmış olan ve 28.05.1933 tarihinde 2234 sayılı kanun ile yürürlüğe giren anlaşma gereği işletilmektedir. Bu konun bir kez de hukuki olarak Dışişleri Bakanlığı'nın Hukuk Müşavirleri Yusuf Ziya başkanlığında bir komisyonda görüşülmesi önerilir. Buna göre Hatay Devleti'nin tam bağımsızlığına Türkiye ne kadar önem verdiği ve desteklediği ortaya çıkmaktadır.⁶¹

İskenderun Limanı Suriye ve Hatay için önemli bir ticari nakil merkezidir. Hatay'da gümrük teşkilatı kurulduktan sonra Avrupa'dan transit gelen mallar evvela İskenderun Limanına gelmekte ve daha sonra buradan iç bölgelere nakil edilmektedir. Yine iç bölgelerden Avrupa'ya gönderilecek mallar yine İskenderun Limanına gelmektedir. İşte bu durum Suriye Hükümeti'ni rahatsız ettiğinden derhal bu durma engel olabilmek için otomobil zorluğunu devreye sokar. Buna göre Hatay'a ait otomobiller Suriye'den mal almalarına engel olmak için Suriye'ye sokulmamaktadır. Böylece geriye tek çare olarak demiryolu ulaşımı kalır. Aslında Halep tüccarları için İskenderun hem yakınlığı hem de nakliye maliyetinin ucuzluğu nedeniyle tercih edilen bir merkezdir. Türkiye bu duruma demiryolu taşımacılığında tenzilat yaparak çözüm üretir.⁶²

Hatay Devleti içerisinde görev yapan Türk Jandarma kuvvetlerinin 66 000 TL'lik ihtiyaçlarının bir an evvel 30 000 TL'lik kısmının gönderilmesi ile ilgili Hatay Zabıta Umum Komutanlığı'nın gizli telgrafına verilen cevapta 50 000 TL'lik kısmın ihaleye çıkmadan alınabileceği cevabı verilir. Fakat 2490 Sayılı Kanununun 46.Maddesi K Fıkrasında askeri gizliliği bulunan malzemenin İcra Vekilleri Heyeti'nin kararı ile alınabileceği belirtilir. Buna göre Hatay'da bulunan Jandarma Zabıta kuvvetinin ihtiyaçları Türkiye'den karşılanarak orada asayiş sağlanmaya çalışılır. Bu durum daha sonraki süreçte Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasında önemli olur.⁶³

Hatay'da görev yapan birliklerin maaşları ve işelerinin yarısı dövizle ödenecek, diğer yarısı Türk Lirası şeklinde ödenecektir. Hatay'da Türkiye'den gönderilen sivil memurların maaşları ise dövizle ödenecektir. Buradaki amaç sivil memurların Türkiye'ye olan bağlılıklarının korunması, orada görev yapan diğer ülke memurlarıyla eşit durumda olmalarının sağlanması, diğer taraftan asker ve subaylara Türk Lirası verilemesindeki amaç ise Türk Lirası'nın orada geçerli halde tutulması, Türkiye ile olan bağın giderek kuvvetlenmesini sağlamaktır.⁶⁴

Hatay'ın ekonomisini canlandırmak amacıyla bir serbest bölge kurulması kararlaştırılır. Serbest bölge yerinin kurulması için gerekli alt yapı çalışmalarının yapılabilmesi amacıyla Türkiye'den İktisat Vekâleti Limanlar Umum Müdürlüğü Liman Şirketleri Müdürü Asaf Bora, Gümrük ve İhisarlar Vekâleti Müfettişlerinden Suphi Okay, Nafia Vekâleti Limanlar İnşaat Reisliği Başmühendisi Rıza Berke ve Denizbank Umum Müdürlüğü İstanbul Liman İşletmesi merkez bürosundan Zihni Bilge'den oluşan bir heyet görevlendirilir.⁶⁵

Hatay'da üretilen mahsul ve mamullerinin Türkiye'ye girişlerinde gerek kolaylığın ağırlanması, mallardan gümrük tarifesi olarak % 99 oranında indirim yapılması 2294 Sayılı Kanun gereği İktisat Bakanlığı'nın teklifi ile Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun 02.11.1938 tarihli onayı ile kabul edilir.⁶⁶

Suriye ve Lübnan pasaportlu eski Hataylılardan ziyaret veya ticaret maksadıyla Hatay'a gelmek isteyenlere, Türk konsolosluklarına başvurmaları, konsoloslukların merkezden izin aldıktan sonra 3 ay daha süreyle vize verilmesi kararlaştırılır.⁶⁷

Mustafa Kemal 5.5.1938 tarihinde yayınlamış olduğu bir kararname ile Hatay'da kalan Türklerin, Hatay'da gerçekleşecek olan seçimlerin güvenliği ve seçim sırasında beraberce bir dayanışma içerisinde hareket etmelerinin lüzumuna dikkat çekmiş ve buradaki Türkleri aydınlatmak ve bu amaçta birleştirmek için Hatay'a gönderilmiş olan öğrencilerin mağdur edilmeyerek sınavlarının yapılması talimatını verir.⁶⁸

20.10.1938 tarihli Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na Payas'tan gelen Açık Tel'de Dr. Melek'in bildirdiğine göre kendinse Kolonel Kole'nin Hatay gümrük idaresinin tesisi ile olan rahatsızlıkları belirtir. Bu rahatsızlıklarda Yüksek Komiser'liğin "gestion douaniere" kabul ettiği Hatay Devleti'nin statüsü gereği

⁶¹ BCA. 14/3/1939., Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya No: 402628, Yer No: 225.515..9.

⁶² BCA. 6/2/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 225.515..8.

⁶³ BCA. 2/1/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 225.515..6.

⁶⁴ BCA. 7/9/1938, Fon Kodu: 30.10.01.02, Sayı No: 2/13412, Yer No: 85.95..11.

⁶⁵ BCA. 28/11/1938, Fon Kodu: 30.18.01.02, Sayı No: 2/13412, Yer No: 85.99..8.

⁶⁶ BCA. 7/11/1938, Fon Kodu: 30.18.01.02, Sayı No: 2/13412, Yer No: 85.95..8.

⁶⁷BCA. 6/5/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/13412, Yer No: 91.42..12; BCA. 1/1/1947, Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya No: 71-726, Yer No: 112.85..14; BCA. 24/9/1947, Fon Kodu:30.18.1.2, Sayı No: 3/6469, Dosya No: 71-924, Yer No: 114.65..8.

⁶⁸ BCA. 5/5/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı No: 2/13412, Yer No: 83.40..6.

gümrüğün oluşturulmasında kendilerinin söz sahibi olmaları gerektiği, bunun için Beyrut'un uygun olacağı, fakat Hatay yöneticilerinin İskenderun'u tercih ettiklerini ve bu durumun Yüksek Komiserliği rahatsız ettiğini belirtir. Bu durumun manda idaresine karşı bir "acte discourtois et hostile" teşkil edeceğini belirtir. Kendilerinden habersiz Gümrük memurlarının atandığını, İskenderun'da Hatay gümrüğü faaliyete başladığı ifade edilir. Oradaki baskılara karşın gerek Melek ve gerekse Tayfur Beyler Hatay'ın bağımsız bir devlet olduğunu ısrarla vurgulayarak Hatay Gümrüğü'nün B. İhsan idaresinde 53 kişiden oluştuğu, Süveydiye ve Arsuz'da gümrük memurlarının bulunacağını söylerler. Bir süre sonra İskenderun Limanı'na yanaşan Alman ve İngiliz gemileri Hatay bayrağı çekmeye başlarlar. İtalyan gemileri Fransız bayrağını çekmemelerine rağmen Hatay bayrağını çekmezler ve bir süre bu şekilde limana yanaşırlar. İtalyan gemilerine bu davranışları nedeniyle bir süre zorluk çıkartılarak Hatay bayrağını çekmeleri istenir. Fransız gemileri ise Fransız bayrağı ile limana yanaşmaya devam ederler. Bu durum Hatay yöneticiler ile Fransızlar arasında siyasi mücadelelere yol açar.⁶⁹

5 Temmuz 1938 tarihli Şam'da yayınlanan Fetel Arab gazetesinde "İstikbaldeki Milli Vazifemiz Şam ve Irak'ı Birleştirmeye çalışmalıyız. İskenderun Felaketinden alınan ders." başlığı yer almaktadır. İngilizce yayınlanan Standard gazetesinde Fransa ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya göre Suriye topraklarından değerli bir kısmının ayrılacağı ve Türkiye'ye katılacağı yer alır. Bu anlaşmanın Cenevre'den Bağdat'a kadar büyük bir yankı uyandırdığı belirtilir. Türk ordusu Suriye sınırında konuşlanmakta ve Fransa'nın izni ile ordu İskenderun'a girecektir. Bu durum Türklerin Arap topraklarını tecavüz etmesi ve bunun engellenmemesi durumunda Türkler yine Suriye ve Irak'ı kendi sınırlarına katacağı endişesinin oluştuğu yer alır. İngiliz gazetesinde yer alan haberlere göre İngiltere ile Fransa arasında Ortadoğu siyasetinde farklılıklar ve kendi aralarında bir mücadele olduğu görülmektedir.

3 Temmuz 1938 tarihli Yunan gazetesi İ. Prcia'nın haberinde "Doğu Akdeniz ve Balkanlar bugünkü bulanık dünyanın en duru noktalarıdır." diyerek yakında bölgede yeni mücadelelerin başlayacağını haber vermiştir. Haberde yakın bir zamana kadar Sancak meselesi Türkiye ile Fransa arasında büyük mücadeleye yol açacağı, bunun da büyük bir endişe oluşturduğu anlatılmıştır. Ayrıca anlaşma sonrası ilişkilerin bugün başka bir mecraya kaydığına yer verilmiştir. Esasen Sancak resmi makamlarının isabetsiz teşebbüsleri ile Arapların Hatay Türklerine karşı davranışları her iki tarafta büyük bir tehlike oluşturmuştur. Fakat her iki hükümetin soğukkanlı ve itidalli yaklaşımları aralarında bir çatışma çıkmasını engellemiştir. Her iki devlet arasında oluşan ılımlı hava daha sonra Türkiye ile Fransa arasında Sancak meselesinin halledilmesinde önemli olmuştur.

Türkiye ile Hatay devleti arasında yakınlaşmanın sağlanabilmesi için Türkiye'deki malların Hatay'a girişinde hükümet tarafından tenzilat yapılması sağlanır.⁷⁰

Hatay'da Türkiye adına görev yapan Dışişleri temsilcisi Celal Karasapan'ın bildirdiğine göre Hatay'da Kolonel Kole tarafından Fransız kuvvetlerinin nerelerde konuşlanacağını yer aldığı krokide Türk askerinin 2 500 kişi olarak Fransız taburu ile eşit sayıda olduğu gösterilir. Bu durum Fransa'nın yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye ile aynı safhada yer almak istediğini ve yakın bir zamanda Hatay'ın Türkiye'ye ilhak olacağını göstergesi olur.⁷¹

Türkiye'de kutlanan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı aynı zamanda Hatay'ında milli bayramı olur ve Hatay'da da kutlanır. Hatay Devlet Başkanı Tayfur Sökmen'in 12.11.198 tarihli yazısında "Kömür çarpma hadisesinden dolayı hâsıl olan hastalığım geçti. Halasker merhum ve mağfur Atatürk'e son vazifesi ihtiramımı ifa etmek ve aynı zamanda Reisi Cumhur General İsmet İnönü'nün huzurlarına bizzat tebrik ederek ellerini öpmek üzere Ankara'ya gitmek arzusundayım. Bu arzumun temini için tavassutta bulunmasını sayın Cevad Açıkalin'dan rica ederim." yazısından Hatay Devleti'nin Türkiye'ye olan bağlılığı, birleşme arzusu ve farklı hissetmedikleri aynı ülkenin sınırları içerisinde yer alacaklarını ima etmektedir.⁷²

Hatay'da bulunan Türk nüfusunun kayıtlarında bir endişe oluşur. Hatay'da yapılacak bir referandum da Türk oylarının çok önemli olduğundan nüfus kayıtlarının tekrar incelenmesi gerektiği, sandıklarda mükerrer oyların iptal edilmesi ve gerçek nüfusa göre kayıtların yenilenmesi için Abdurrahman Melek'ten Cevad Açıkalin istekte bulunur. Ayrıca tereddüt edilen yerlerde halkın ne şekilde oy kullanılacağını araştırılarak Türkiye lehine oy kullanmaları için çalışmaların yapılması istenir. 21-23 Ağustos 1938 tarihlerinde Amik Ovasından Türk köylerine Suriyeli çetelerin taarruz yaptıkları ve bu çetelerin Suriye sınırı içerisinde engellenmesi için Fransız makamları nezdinde girişimlerde bulunulması istenir.

⁶⁹ BCA. 20/10/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 224.513..52.; BCA. 5/11/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 224.514..6.

⁷⁰ BCA. 25/4/1939, Fon Kodu: 30.10.01.02, Sayı No: 2/13412, Yer No: 86.35..10.

⁷¹ BCA. 10.11.1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 224.511..3.

⁷² BCA. 12.11.1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 224.514..10.

Türkiye ile Fransa 29 Mayıs 1937 tarihinde Cenevre’de Tevfik Rüştü Aras ve Ivon Delbos komisyonları arasında Sancak meselesi ile ilgili bir protokol anlaşması yapılır. Buna göre 27 Ekim 1932 tarihli Demiryolu anlaşması tekrarlanır, Optanlara ait mesail merbut mektupların teatisi, Sancak’ın tamamıyeti mülkiyesini tekeffül eden anlaşma, Türkiye-Suriye sınırının temine dair anlaşma, Türk-Fransız ortak beyannamesi yer alır.

19.6.1937 tarihli belgede Atina’da yayınlanan Katimerini gazetesinin 14 Haziran 1937 tarihli nüshasında Berlin’den aldığı bir habere atfen Atatürk’ün Şark seyahati hakkında bazı tedbirlerin alınması gerektiğinin yer aldığı bildirilmektedir. Gazete’de Berlin’de bildiriliyor “Atatürk’ün Anadolu seyahatini ansızın yarıda bırakılması, hayreti mucip olmuştur. Reisi Cumhur vapurla Trabzon’dan ayrılmış ve bugün İstanbul’a beklenmektedir. Suriyelilerin Hatay hakkında alınan karardan memnun olmadıklarını göstermek gayesiyle, yapmaya başladıkları taşkınlıklar ve bu meseleye dair 48 saatten beri gelmekte olan endişeli haberler, bu seyahatin yarıda kalmasına sebep olduğu zannedilmektedir.” şeklinde belirtilir.⁷³

Paris’te yayınlanan La Republique gazetesinin 4 Aralık 1937 tarihli yazısında “Suriye Muahedesi Türkiye ile aramız bozmak istidadını göstermektedir.” başlığı altında 1535 yılından beri Fransa Türkiye’nin dostu olduğu belirtir. Ayrıca Fransa- Suriye muahedesinin gelip çattığı ve derhal ortaya bir Sancak meselesini çıkarttığı, bu durumun Paris ile Ankara arasındaki münasebetin gerginleşmesine neden olduğu belirtilir. Gazete’de bölgede yeni yeni hadiselerin zuhur etmeye başlar. Haber alındığına göre Kemal’in Hükümetinin Fransız sefirine, Suriye makamlarının “hasmane hareketini” protesto eden bir nota tevdi edeceği ifade edilir.⁷⁴

Humus’ta çıkan El Tefvik Gazetesinin 01.12.1941 tarih ve 115 Sayılı nüshasında ABD Hariciye Nezareti’nin bir tebliğine göre Washington’un 30. ABD Hükümetin ilk elverişli fırsatta Suriye ve Lübnan’ın istikallerini tanıyacağını ümit ettiklerine yer verdiğini bildirir.⁷⁵

22 Temmuz 1941 tarihli ve 12036/343 Sayılı yazıya ek olarak Hür Fransızların lideri General de Gaulle tarafından Suriye ve Lübnan Mandası hakkında Milletler Cemiyeti Umumi Katipliğine gönderilen ve bir örneği Türk Hükümetinin ıtılama arz edilmek üzere, Londra Büyük Elçiliği’ne de verilen mektuptan anlaşılmaktadır. Buna göre artık Suriye ve Lübnan Manda statüsünden tamamıyla ayrılma zamanı ancak II. Dünya Savaşı’nın Fransa’ya yükü zamanında olacaktır. Türkiye ileri görüşlülüğü ve fırsatları değerlendirme yönünde zamanında adımları atmasının Hatay’ın Fransa uhdesinden alınmasında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.⁷⁶

İsmet İnönü’nün bakanlıklara ve Genel Kurmay Başkanlığı’na gönderdiği yazıda “Hatay mukadderatını tayin eden kararın Cemiyeti Akvam Konseyi’nden çıkması münasebetiyle Büyük Reiscumhurumuzun Cumhuriyet Hükümetine ibzal buyurdıkları yüksek iltifatı havi telgrafla yüce huzurlarına arz olunan cevabnamenin suretinin katı devletlerine takdim etmekle şereflenirim.” demektedir. İnönü yazısında Mustafa Kemal’in Hatay meselesine ne kadar önem verdiği ve bu mesele ile ne kadar yakından ilgilendiğini ortaya koymaktadır.⁷⁷

SONUÇ

Osmanlı Devleti’nin son Mebusan Meclisi’nde alınan Misak-ı Milli kararlarına göre Suriye ve Lübnan Osmanlı Devleti’nin sınırları dışında kalmıştır. Atatürk Dönemi’nde bu topraklarda kalan Türklerin meseleleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte Türkiye-Suriye sınır meseleleri çözülmeye ve sınırların ortak komisyonlarla belirlenmesi için uğraşılmıştır.

Bu topraklar 1936 yılına kadar Fransa’nın mandaterliğinde kalmıştır. Bu dönemde daha çok Suriye iç meseleleri ile meşgul olmuş ve bağımsızlık mücadelesini sürdürmüştür. Avrupa’da Almanya ve İtalya’nın saldırgan tavırları nedeniyle silahlanmaya başlaması ve totoriter rejime doğru kayması Almanya ve İtalya arasında kalan Fransa’yı çok rahatsız etmiştir. Artık Fransa’nın kendi ülkesinde askerlere acilen ihtiyacı olmuştur. Bu nedenle Orta-Doğu’da bulunan askerlerini çekerken Lübnan ve Suriye’ye de bağımsızlığını vermiştir. Fakat Hatay’ın durumu belirsiz kaldığından derhal Milletler Cemiyeti’ne girişimlerde bulunarak buralardaki nüfusun çoğunluğunu Türklerin oluşturduğunu, bu nedenle de Türkiye’ye verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Fransa ile girilen zorlu süreç sonunda anlaşma sağlanmış ve Milletler Cemiyeti gözetiminde bölgede Hatay Cumhuriyeti kurulmuştur. Hatay Cumhuriyeti bir süre sonra referanduma gitmiş ve referandum sonucunda Türkiye Cumhuriyeti’nin Hatay Vilayeti olmuştur. Bu zorlu süreçte Atatürk çok

⁷³ BCA. 19.6.1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No: 2/13412, Yer No: 1.,3..17.

⁷⁴ BCA. 21.12.1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No 45, Yer No: 222.,501..22.

⁷⁵ BCA. 19.01.1942, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No 45, Yer No: 265.,791..31.

⁷⁶ BCA. 21.01.1942, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No 45, Yer No: 245.,656..7.

⁷⁷ BCA. 28.01.1937, Fon Kodu: 30.10.0.0, Sayı No 45, Yer No: 222.,501..5.

büyük diplomasi örneği göstermiş ve onun gayretleri ve aldığı tedbirler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır.

Suriye içerisinde kalan Türkler etnik köken, dil, gelenek, görenek ve kültürleri nedeniyle büyük problemler yaşamış, baskı görmüş, yerleri değiştirilmiş ve asimile edilmeye çalışılmıştır. Suriye Hükümeti kendi ülkesi içerisinde siyasi birliği sağlamaya ve Fransa'dan bağımsızlığını almak için mücadele etmiştir. Suriye'nin dışişlerinde Fransa'ya bağlı kalması nedeniyle bağımsızlığına kadar Türkiye ile siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri istenilen ölçüde gerçekleşmemiştir.

KAYNAKÇA

AVCI, Cemal, (2000). *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1930)*, Ankara: AKDİTYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını.

ARMAOĞLU, Fahir, (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi. 19/7/1925, Sayı: 2210, Yer No: 14.44..2.

-----21/2/1926, Sayı: 3245, Yer No: 18.15..1.

-----4/6/1933, Dosya: 248-45, Yer No: 37.42..17.

-----6/9/1933, Dosya: 69-81, Yer No: 39.61..18.

-----20/11/1934, Dosya: 238-178, Yer No: 49.78..9.

-----31/12/1936, Dosya: 438373, Yer No: 263.774.

-----1/1/1937, Dosya: 401-32, Yer No: 71.1..2.

-----28/1/1937, Dosya: 40225, Yer No: 222.501..5.

-----18/2/1937, Dosya: 438A19, Yer No: 266.793..19.

-----19/6/1937, Dosya: 165, Yer No: 1.3..17.

-----4/12/1937, Dosya: 402-5, Yer No: 81.102..2.

-----11/12/1937, Dosya: 40242, Yer No: 222.501..22.

-----2/1/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 101502, Dosya: 402, Yer No: 85.100.4.

-----12/1/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 98562, Dosya: 402-23, Yer No: 85.95.11.

-----22/2/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 82292, Dosya: 402, Yer No: 82.14.10

-----5/5/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 87462, Dosya: 402-28, Yer No: 83.40.6.

-----25/5/1938, Fon: 30.10.0.0, Dosya: 402255, Yer No: 223.505..57.

-----18/6/1938, Dosya: 402365, Yer No: 223.508..13.

-----20/6/1938, Fon: 30.10.0.0, Dosya: 402380, Yer No: 223.508.28.

-----3/7/1938, Dosya: 402453, Yer No: 224.510..9.

-----4/7/1938, Dosya: 402454, Yer No: 224.510..10.

-----4/7/1938, Dosya: 402455, Yer No: 224.510..11.

-----10/7/1938, Dosya: 402473, Yer No: 224.511..1.

-----11/7/1938, Dosya: 402474, Yer No: 224.511..2.

-----12/7/1938, Yer No: 224.511..5.

-----12/7/1938, Dosya: 402475, Yer No: 224.511..3.

-----12/7/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402477, Yer No: 224.511..5.

-----16/7/1938, Dosya: 402480, Yer No: 224.511.

-----16/7/1938, Dosya: 402481, Yer No: 224.511..9.

-----16/7/1938, Fon: 30.10.0.0, Dosya: 402482, Yer No: 224.511.10.

-----29/7/1938, Dosya: 49-20, Yer No: 84.71..15.

-----21/10/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402582, Yer No: 224.513..52.

-----3/11/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402588, Yer No: 224.514.3.

-----5/11/1938, Dosya: 402592, Yer No: 224.514..6.

-----7/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 98532, Dosya: , Yer No: 85.495.8.

-----13/11/1938, Dosya: 402596, Yer No: 224.514..10.

-----28/11/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Dosya: 402, Yer No: 85.99.8.

-----1/12/1938, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 99632, Dosya: 402-37, Yer No: 85.100.14.

-----9/12/1938, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402604, Yer No: 224.514.19.

-----0/0/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 103412, Dosya: 402, Yer No: 85.119.15.

-----2/1/1939, Dosya: 402, Yer No: 85.110..4.

-----2/1/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402607, Yer No: 225.515.1.

-----5/1/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402608, Yer No: 225.515.3.

-----6/1/1939, Dosya: 112-243, Yer No: 85.112..16.

-----6/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 102022, Dosya: 112-243, Yer No: 85.112.16.

-----7/1/1939, Sayı: 2/10162, Yer No: 85.110..16.

-----7/1/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 101622, Yer No: 85.110.16.

-----7/1/1939, Dosya: 402609, Yer No: 225.515..4.

-----7/2/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402611, Yer No: 225.515.6.

-----24/2/1939, Dosya: 402, Yer No: 86.15..10.

-----10/3/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 105552, Dosya: 402-51, Yer No: 86.21.9.

-----16/3/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402613, Yer No: 225.515.8.

-----22/3/1939, Fon Kodu: 30.10.0.0, Dosya: 402614, Yer No: 225.515..9.

-----30/3/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 106752, Dosya: 402-52, Yer No: 86.27.9.

-----25/4/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 108422, Dosya: 168-37, Yer No: 86.35.10.

-----6/5/1939, Dosya: 402619, Yer No: 225.515..14.

-----25/5/1939, Dosya: 46-310, Yer No: 87.48..11.

-----26/5/1939, Sayı: 2/11097, Yer No: 87.48..5.

- 26/5/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 110972, Yer No: 87.48.5.
-----3/7/1939, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 114312, Dosya: 19-3080, Yer No: 87.64.19.
-----18/7/1939, Dosya: 402628, Yer No: 225.515..23.
-----24/8/1939, Dosya: 1.BÜRO, Yer No: 21.106..1.
-----17/10/1939, Dosya: 438881, Yer No: 265.788..27.
-----6/5/1940, Sayı: 2/13412, Yer No: 91.42..12.
-----31/5/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 136292, Dosya: 402-56, Yer No: 91.53.9.
-----22/6/1940, Sayı: 2/13758, Yer No: 91.59..18.
-----17/7/1940, Sayı: 2/13931, Yer No: 91.68..11.
-----17/8/1940, Dosya: 77-490, Yer No: 92.81..18.
-----14/11/1940, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 146832, Dosya: 136-60, Yer No: 93.106.3.
-----14/3/1941, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 153862, Yer No: 94.21.1.
-----31/8/1941, Sayı: 2/16387, Yer No: 96.70..12.
-----31/8/1941, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 163872, Yer No: 96.70.12.
-----17/1/1942, Dosya: 438976, Yer No: 265.791..31.
-----1/1/1947, Dosya: 71-726, Yer No: 112.85..14.
-----24/9/1947, Dosya: 71-924, Yer No: 114.65..8.
-----15/7/1948, Fon Kodu: 30.18.1.2, Sayı: 3/7863, Dosya: 77-490, Yer No: 117.53.15.
GRESH, Alain ve VIDAL, Dominique, (1991). *Ortadoğu Mezapotamya'dan Körfez Savaşı'na*, Çev.Hamdi Türe, İstanbul: Alan Yayını.
GÜNALTAŞ, M. Şemseddin,(1947). *Yakın Şark-III, Suriye ve Filistin*, Ankara: T.T.K.
TTK (1985). *Hatay Sorunu ve Türk-Fransız İlişkileri*, Ankara: TTK, Belleten,S.193.
HOPKIRK, Peter,(1994). *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun*, Çev.Mehmet Harmancı, İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları.
KAFALI, Mustafa,(1973). "Suriye Türkleri", *Töre Dergisi*.
KİRİŞÇİOĞLU, Fatih, (1995). "Suriye Türkleri", *Avrasya Dosyası Suriye Özel Sayısı, C.,S.3*.
KÖNİ, Hasan,(1995). "Büyük Suriye Projesinin Tarihi Gelişimi", *Avrasya Dosyası Suriye Özel Sayısı, C.S.3*.
KÜRKCÜOĞLU, Ömer,(1982). *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*, Ankara: SBF Yayını.
MELEK, Abdurrahman,(1991). *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Ankara: T.T.K. Basımevi.
Harp Akademileri Komutanlığı (1992). *Ortadoğu'nun Tarihi Gelişimi*, İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayını.
ÖZEN, Ramazan, (2000). *Türkiye'nin Hudutları ve Hudut İhtilafları*, Ankara: Avrasya Edütleri, TİKA, S.18.
SANDER, Oral, (1998). *Siyasi Tarih, 1918-1994, 7.Baskı*, Ankara: İmge Yayını.
SOMEL,S. Akşin, (1995). "Arap Eyaletleri ve Günümüz", "Türk Dış Politikası", *Yeni Türkiye 3, S.3*.
SONYEL, R.Salahi, (1987). *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I*, Ankara: TTK Yayını.
SOYSAL, İsmail,(1991). *Atatürk Döneminde Yapılan Siyasal Andlaşmaların Özelliği, Uluslararası II.Atatürk Sempozyumu 9-11 Eylül*.
-----, (1989). *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları,C.1,(1920-1945)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2.Baskı.
SBF (1981). "Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1980)", *A.Ş.Esmer'e Armağan*, Ankara: SBF Yayını.